

Яровець Оксана,
бібліотекар, викладач зарубіжної літератури
Державного навчального закладу
«Вище професійне училище № 11 м. Хмельницького»

Художня література в епоху цифрових технологій

***Я досі вважаю, що читати книгу – це найкращий спосіб
дійсно дізнатись про щось. І я хвилююсь, що ми втрачаємо це.***
Ерік Шмідт, голова ради директорів Google

У статті висвітлені проблеми формування читача в епоху цифрових технологій, їх позитивний та негативний вплив на сучасного здобувача освіти. А також значення художньої літератури у XXI ст.

Ключові слова. Техногенна епоха, цифрові технології, художня література, художній твір, читання, електронні носії.

Keywords. Technogenic era, digital technologies, fiction, fiction, reading, electronic media.

Епоха цифрових технологій позначилася на усіх сферах нашого життя. Безумовно, такий вплив торкнувся і читання. Ми все більше користуємося комп'ютерами і різноманітними девайсами, переглядаючи повідомлення, стрічку новин, світлини, меми, комікси, сторіз, лонгріди тощо. Інтернет і електронні носії інформації стають невіддільною частиною нашого життя, розширюючи наші можливості, прискорюючи темп життя. Водночас вони змінюють здатність людини сприймати текст. Цифрові технології вже стали незамінними у пошуку і збереженні потрібної довідкової інформації, однак читання художнього твору з електронних носіїв зазвичай втрачає свою глибину і стає поверховим.

Цифрова епоха, безумовно, принесла нам багато позитиву. Водночас педагоги повинні враховувати і ті виклики, які вона кинула сучасному читачу, і по можливості, запобігати їм, а інколи й активно протистояти. Невипадково дехто сьогодні розглядає читача як своєрідного потенційного пацієнта, якому потрібне лікування або профілактика, а, отже, вивчає, які ж діагнози сучасним здобувачам освіти ставить наука. Звернемо увагу на один із них, дуже тривожний, про який останнім часом з'явилось чимало інформації. Дослідники зазначають, що **світ багатьох людей стиснувся до розмірів екрану планшета, смартфона або комп'ютера.**

У наш час нерідко можна почути думку про те, що сьогодні важливіші інформаційно-цифрові технології, а книгу навіть називають анахронізмом, що повільно відійшов у минуле... Хіба можна погодитися із цим твердженням?

Сучасний англійський письменник-фантаст Ніл Гейман у статті «Чому наше майбутнє залежить від читання» розмірковує про роль читання художньої літератури для прогресу людства й наводить вражаючі факти. Він пише, що в книгах кожен може знайти щось «життєво важливе для існування у цьому світі». Світ не обов'язково залишатиметься таким: усе може змінитися. Література може показати людині інший світ, влаштувати людині подорож туди, де та ніколи не була. Письменник стверджує: «Якщо ви не цінуєте бібліотек, ви не цінуєте інформації, культури чи мудрості. Ви глушите голоси минулого та шкодите майбутньому» [2].

Оксфордські вчені довели, що в процесі читання тренуються пізнавальні здібності мозку, активізуються ті його частини, які решту часу зазвичай не задіяні. Під час читання кров надходить у відділи мозку, пов'язані зі здібностями до концентрації та пізнання. Телевізійна передача, фільм або комп'ютерна гра цього ефекту не викликають. Адже книга – це безмежний світ, необхідний для розвитку й виховання інтелігентної та культурної особистості.

Науковці мають різні погляди на новітні методи отримання інформації. Одні вважають, що ми навчилися швидше розпізнавати знаки, швидше утворювати зв'язки між розрізненими фактами, швидше складати загальне враження про прочитане. Сам

«цифровий» текст також змінюється, перетворюючись на гіпертекст із великою кількістю посилань, відео- і фотоматеріалів.

Інші вчені б'ють на сполох, вважаючи, що в добу цифрових технологій людство може втратити навички тривалої концентрації уваги під час читання, а це, на їхнє переконання, призводить до послаблення пам'яті і вмінь приймати рішення. До того ж деякі психологи стверджують, що з моніторів електронних носіїв ми можемо засвоїти не більше 30 % інформації.

Керівник відділення психіатрії в університеті Ульма М. Шпітцер (Німеччина), ще в 2012 р. написав книгу, в якій наголошує, що зловживання комп'ютерами веде до завдання шкоди розумовим здібностям, а особливо дитячим: «Результати сучасних досліджень головного мозку показують, що широкомасштабне використання цифрових ЗМІіК дає всі підстави для тривоги. Бо наш мозок знаходиться у процесі безперервної зміни, і з цього неминуче витікає висновок: щоденне спілкування з цифровими ЗМІіК не може не впливати на нас, звичайних користувачів» [8].

Звичайно, ми не повинні відмовлятися від зручних способів отримання знань, але нам потрібно свідомо обирати способи здобування інформації, розуміти особливості цих процесів і не відволікатися на соцмережі, ігри, рекламу, які є супутниками Інтернету. Недарма вже з'являються цілі методики, які навчають тривалого утримування уваги тих, хто втратив ці навички.

Якщо ж говорити про читання «лінійного тексту» художнього твору на уроках літератури, то це особливий вид діяльності, який спрямований на отримання естетичного задоволення від словесного твору мистецтва, від смакування кожного речення і слова. Таке читання передбачає неспішне занурення у світ книги, вдумливої уваги до суджень письменника – без клікання і лайків. Книга – це терплячий учитель, наш друг і радник, що готовий знову й знову пояснювати та відповідати на будь-які питання. Начитана людина завжди є цікавим співрозмовником, адже в неї завжди багатий словниковий запас і широкий кругозір. Книга може зробити людину духовно багатую. Для цього потрібно лише взяти її в руки та спробувати усвідомити весь той сенс, який закладений мудрецем, що писав її. Адже, як говорив Рей Бредбері, «є злочини гірші, ніж спалювати книги. Наприклад – не читати їх...»

Деякі науковці, навіть, говорять про вірус або **синдром цифрового недоумства** і вказують, що цей термін прийшов з Південної Кореї, яка раніше за всіх стала на шлях оцифрування країни і відповідно набагато раніше нас відчула як переваги, так і недоліки цифрової доби. За спостереженнями вчених, усе більше підлітків страждають на **такі симптоми:**

- втрату пам'яті (сподіваючись на Google, вони часто не запам'ятовують навіть елементарного);
- розлад уваги;
- когнітивні порушення;
- пригніченість і депресія (без комп'ютера деякі здобувачі освіти стають практично безпомічними, якоюсь мірою навіть беззахисними);
- зниження глибини емоцій, загальне притуплення почуттів;
- низький рівень самоконтролю [5, 7].

Чи можливо запобігти цифровому недоумству? Що ж нам підказують науковці з високорозвинених країн, яких саме життя вже давно змусило замислитись над цим? Не заперечуючи величезної прогресивної ролі цифрових технологій у нашому житті, вони рекомендують пам'ятати про їх зворотній бік і дають певні поради. Найпоширеніша з них – заборони і обмеження. Так, у закладах освіти деяких європейських країн забороняють користуватися смартфонами на уроках. Відомо, що сам Стів Джобс досить суворо обмежував своїх дітей у користуванні цифровими технологіями. А в Силіконовій долині – самому епіцентрі високотехнологічної економіки – широке розповсюдження одержала ідея так званих шкіл без комп'ютерів, де використовують традиційні методи і прийоми навчання [7].

Однак, уже давно аксіомою стало твердження про те, що заборонений плід солодкий. Що ж сучасні викладачі літератури можуть зробити своїм знаряддям протистояння негативам цифрової епохи? Насамперед згадаємо про **принцип прихованих дій, тобто ненав'язливої педагогіки**, а також про те, що **умовою розвитку мозку є творчість**, і що нам на допомогу – сама художня література, силу якої варто увиразнювати різними методичними засобами. Розглянемо деякі з них:

1. Читання і опрацювання художніх творів, які в образній формі застерігають від негативного впливу цифрових технологій і показують переваги людини, яка не обмежує себе комп'ютером.

2. Обмірковування і обговорення порад відомих письменників, які є загально визнаними авторитетами і можуть бути такими для здобувачів освіти (дискусії, круглі столи, есе тощо).

3. Використання різних прийомів мнемотехніки та ейдотехніки, спрямованих на оволодіння мистецтвом запам'ятовування:

- римування (наприклад, заримоване формулювання літературознавчого поняття запам'ятовується краще, ніж подане прозою);

- запам'ятовування інформації з опорою на яскраві асоціації (малюнок, фраза тощо);

- прийом прив'язки до добре знайомої інформації (щоб запам'ятали, що сакура – головний символ Японії, наводимо приклад: Україна – калина);

- прийоми символізації, використання характеристик-ейдосів.

4. Надання великої ваги прийомам розвитку спостережливості, наприклад, таким:

- спостереження за психічним станом персонажа тощо;

- навчальна гра «Лови помилку»;

5. Залучення прийомів і видів діяльності, спрямованих на «пригоди духу», розвиток уяви, моделювання дій, мисленнєве конструювання, а також на фізичну реалізацію ідей. Отже, учням доцільно пропонувати, наприклад, такі види робіт:

- словесне малювання;

- ситуативний тест («Уяви, що ти зустрівся з письменником, персонажем...», «Уяви, що в тебе є можливість змінити хід подій...»);

- моделювання дій письменника або перекладача;

- виготовлення різних саморобок на літературні теми, скрапбукінг (виготовлення та оформлення фотоальбомів або окремих сторінок до них), кардмейкінг (виготовлення листівок) тощо [4].

«Робити вигляд, що гаджетів не існує, що це – ворожа річ для закладів освіти, безглуздо. Вони вже є частиною життя, тому їх треба робити частиною навчального процесу, – вважає натхненник руху EdCamp в Україні, радник міністра освіти та науки України (2016-2020 рр.) Олександр Елькін. – Якщо ми «гуглимо» інформацію про якісь незрозумілі нам речі, то навіщо забороняти робити це дітям? Навпаки, треба навчати їх правильно «гуглити».

А чи можливо в наш час цифрових технологій залучити наших здобувачів до мистецтва читання художньої літератури. І ось деякі поради від айтівця Володимира Осьмака, який читає понад 40 книг на рік та які можуть бути корисними і для наших учнів:

1. *Почніть відстежувати те, що ви вже прочитали та що плануєте.*

Якщо ви хочете читати більше, важливо мати план. Ви не повинні сушити голову над тим, що читати далі. Натомість створіть список авторів і книг, які ви хотіли б прочитати у майбутньому.

2. *Використовуйте застосунки та гаджети.*

Що стосується способів читання, то на вибір є різні формати та пристрої. Хтось надає перевагу електронним книгам, які можна читати з будь-якого пристрою, який у мене під рукою: телефон, планшет, Kindle або навіть ноутбук. Сучасні застосунки та пристрої для читання мають багато переваг, крім зручності. Вони дозволяють носити з собою десятки книг та синхронізувати ваш прогрес на різних пристроях, що полегшує продовження з того

місця, де ви зупинилися. Ви також можете робити нотатки, швидко копіювати та вставляти текст і шукати терміни в інтернеті на тому самому пристрої. Все вищесказане робить читання набагато приємнішим. Хоча паперові книги надають тактильні відчуття і набагато корисніші для очей, вони можуть бути громіздкими та вимагають, щоб ви вирішували, що з ними робити після прочитання. Загалом вибір між паперовими і електронними книгами зводиться до особистих уподобань, але з огляду на переваги сучасних застосунків і пристроїв для читання, варто розглянути їх використання для покращення вашого досвіду та полегшення конкуренції книг з альтернативами за ваш дорогоцінний час.

3. Дочитувати до кінця чи зупинитись на 50 сторінках.

Є два основних підходи, коли мова йде про завершення книг: дочитувати до кінця, попри все, або зупинитися після перших 50 сторінок, якщо книга вам не подобається.

Дочитувати до кінця, попри все! Ідея полягає в тому, що не варто судити книгу за обкладинкою або першими кількома розділами, і що якщо дати їй шанс, ви можете відкрити для себе приховані шедеври, які ви, можливо, інакше пропустили б. Однак, змушувати себе дочитувати книгу, яка вам не подобається, може бути марною тратою часу і негативно вплинути на вашу мотивацію до читання.

4. Поєднуйте художню літературу з нехудожніми творами.

Якщо ви хочете, щоб ваш досвід читання залишався свіжим і захоплюючим, гарною ідеєю буде чергуватися між художньою та нехудожньою літературою. Ця стратегія особливо корисна, якщо ви вирішите застосувати підхід «дочитувати до кінця» з попередньої поради.

Навіть якщо ви цього не зробите, поєднання художньої літератури з нехудожньою все одно є корисною звичкою. **Подібно до того, як ми потребуємо балансу між роботою та відпочинком, чергування нехудожньої та художньої літератури може забезпечити схожий баланс** для нашого розуму. У таких випадках бажання продовжити історію настільки сильне, що переривати процес читання іншими книгами та відриватися від улюблених героїв занадто болісно.

5. Вмикайте режим «Не турбувати» під час читання

Під час читання легко відволіктися, особливо яскраво це проявляється в епоху цифрових технологій. Ваш друг надсилає вам свіжий мем або хтось сперечається у Твітері, і раптом ви знаходите себе **гортаючим сторінки соціальних мереж замість читання**. Такі відволікання можуть шкодити процесу читання та заважати вашій здатності зосередитися на книзі.

Пам'ятайте, що подібні «важливі» події насправді не є обов'язковими, і їх можна відкласти, поки ви не закінчите щоденну дозу читання або просто забажаєте перерви на відпочинок. Досвід свідчить, що вимкнені сповіщення і розміщення інших пристроїв якомога далі від себе значно покращують концентрацію і загальний читацький досвід.

6. Отримуйте визнання від інших, створюйте зобов'язання для себе.

Послідовне читання може бути складним завданням, особливо якщо вам бракує мотивації. Один зі способів створити підзвітність та мотивацію – налаштувати цикли позитивного та негативного зворотного зв'язку. Це означає створення ситуацій, де ви отримуєте визнання від інших за свій прогрес у читанні, а також встановлення зобов'язань для себе, щоб зберегти свою концентрацію.

Інший підхід – публікувати цитати та короткі огляди або резюме книг, які ви читаєте для своїх друзів у соціальних мережах. Це створює цикл позитивного зворотного зв'язку, коли ви отримуєте лайки, коментарі та, можливо, навіть враження друзів про книги, які вони теж читали, а також рекомендації нових творів. Написання рецензій і обмін думками з іншими створюють відчуття відповідальності та мотивацію завершувати книги, а також надають підтримку.

Долучитись до книжкового клубу онлайн чи офлайн – ще один спосіб досягти схожих результатів. Бути частиною книжкового клубу означає, що ви читатимете ту саму книгу, що й інші учасники, і регулярно збиратиметеся та обговорюватимете її разом. Це може бути

чудовим способом отримати свіжі ідеї та знання, поділитися думками та навіть знайти нових друзів.

7. *Вивчіть швидкочитання, це насправді не складно.*

Швидке читання може бути чудовим способом максимально використати обмежений час. Хороша новина полягає в тому, що **навчитися** швидко читати **не так складно**, як дехто може вважати. Існує багато технік швидкого читання, є навіть книги, присвячені темі швидкочитання. Важливо зауважити, що швидкочитання не є «срібною кулею», оскільки воно, скоріш за все, призведе до втрати деяких важливих деталей та цінних моментів, особливо в науково-популярних книгах, де кожен шматочок інформації має значення. Швидкочитання з часом допомагає читати ефективніше та значно збільшити звичайну швидкість читання.

8. *Використовуйте аудіокниги.*

Ви коли-небудь слухаете подкасти або дивитися відео, роблячи щось інше, тоді і можете слухати в такі моменти аудіокниги. Однією з великих переваг наявності і текстової, і аудіоверсії однієї й тієї ж книги є те, що це надзвичайно зручно. Можна дати своїм очам відпочити, не перериваючи процес читання, або продовжувати читання, коли знаходимося у русі, наприклад, під час прогулянки чи поїздки на навчання у громадському транспорті.

9. *Перетворіть читання на звичку.*

Формування звички читати дозволить вам включити цю активність у своє повсякденне життя та зробити його невід'ємною частиною вашої зони комфорту. Це означає, що читання стане природною частиною вашої рутини, як-от чищення зубів або приймання душу [6].

Використовуючи такі поради, ми маємо бути переконані остаточно, якщо в когось із здобувачів освіти у голові є гасло: «Все може комп'ютер!», то варто його перефразувати: «Усе можу я! А комп'ютер – лише мій помічник».

Отже, ера цифрових технологій – це вже не майбутнє, а сьогоднішня реальність. Ми живемо у світі, де існує безліч різноманітних форматів споживання контенту. Можемо запитати себе – навіщо при цьому читати книги? Зрештою, у нас під рукою є фільми, серіали, блоги, подкасти, короткі відео, ігри та інтерактивні курси. Хоча ці формати пропонують захоплюючий та розважальний досвід, книги надають щось, чого важко досягнути іншими способами. Художня література допомагає тренувати та розвивати уяву, дозволяючи візуалізувати персонажів та місце дії подумки. До того ж вона може розширити наш словниковий запас, покращити структурування думок та загалом підвищити рівень інтелекту. Читання класики може допомогти ознайомитися з важливими літературними творами, які витримали випробування часом. З іншого боку, науково-популярні книги можуть забезпечити фундаментальні знання, які важко вмістити в коротших форматах або відеокурсах. Подібні книги дають можливість отримати глибше розуміння теми.

Таким чином, незважаючи на те, що існує багато форм медіа для споживання, все ще є вагомими причини зробити вибір на користь книг та інтегрувати читання у свій щоденний розпорядок. Навіть, в еру інформаційних технологій книги продовжуватимуть виконувати свою роль джерела знань, помічника та друга людини, адже «читати не шкідливо, шкідливо не читати...».

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII (2017). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Бабовал Н. Формування цифрової компетентності педагога в умовах нової української школи. Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи: зб. тез доповідей учасників всеукр. наук.-практ. семінару (Київ, 12 березня 2019 р.) / за заг. ред., О. В. Овчарук. Київ : Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України: Київ, 2019. С. 8–10
3. Бахтіна Г.П. Інформатизація суспільства та проблема «кліпового мислення». – Режим доступу: <http://kpi.ua/1102-7#sthash.XAI3UPvdpuF> <http://kpi.ua/1102-7>
4. Блум Г. Західний канон: книги на тлі епох / Г. Блум; [пер. з англ. під загальною редакцією Р. Семківа]. – К., 2007.
5. Власенко И. Комп'ютерне недоумство або новий етап розвитку людського мозку. – Режим доступу: <http://www.flylog.com.ua/kompyuternoe-slaboumie-ili-novyj-etap-razvitiya-chelovecheskogo-mozga/>

6. Осьмак В. Мистецтво читання: 9 порад від айтівця, який читає понад 40 книг на рік. – Режим доступу: <https://dou.ua/forums/topic/43506/>
7. Стрельникова Л. Цифрове недоумство// Хімія і життя. – 2014 – №12. – Режим доступу: <https://www.hij.ru/read/articles/man/5210/>
8. Шпітцер Манфред. Антимозок: цифрові технології і мозок / Манфред Шпітцер. Переклад з німецької А.Г. Гришина. – К.: АСТ, 2014 – 288 с.